

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

'MEDEWERKERS' EN 'BEGINNELINGEN'

K. Schilder en Zondag 44

In verband met Schilders karakteristieke accentueringen in zijn strijd voor de eendracht van de kerk (gebod, gehoorzaamheid, verantwoordelijkheid, de mens als medewerker van God) is recent de belangrijke vraag gesteld of wij in ons nadenken over de zware kerkelijke problematiek niet meer ernst moeten maken met de inhoud van Zondag 44 HC. Daar belijden wij immers o.m., dat zelfs de 'allerheiligsten' het 'in dit leven' niet verder brengen **dan** een 'klein begin' van de nieuwe gehoorzaamheid (antw. 114).¹ Met andere woorden: moeten wij het moeizaam zoeken van de kerkelijke eendracht niet beschouwen in het licht van heel de menselijke strijd om voor Gods ogen het leven in een nieuwe gehoorzaamheid te heiligen?

Zonder twijfel is deze vraag voor ons allen belangrijk. Naar ons inzicht bevat Schilders onderricht ook op dit punt belangrijke aanzetten. Hij heeft de kerkelijke worsteling gezet in het kader van de **heiligmaking** van het leven en sprak zelf in dat verband over het 'kleine beginsel'. Bovendien realiseerde hij zich, vanuit zijn sterk accent op het ondubbelzinnige gebod van God, de tot ootmoed stemmende waarheid, dat God in zijn wet van ons vraagt, wat de mens niet kan doen. Zo leert God de mens te roepen om genade. Omdat de kerk geloofsstuk is, zal de 'ergernis' en 'dwaasheid' ook van dit leerstuk niet weggenomen **worden**.²

'**Aanzetten**' – zeiden we daareven.

Daarmee bedoelen wij ook, dat Schilder op dit punt geen brede uitwerking ons heeft geboden.

Het komt mij voor dat terecht gewezen is op een roeping waaraan onze generatie zich moet geven.

Om het denken hierover te stimuleren, zou ik op de volgende vier punten willen wijzen.

I. De wet prijzen

Zondag 44 geeft ons een terugblik op Gods wet – de tien woorden van het verbond. Onze belijdenis staat (met name in antw. 114 en 115) in het kader van de confrontatie van ons leven met de hoge, heilige wil van God.

Het gaat niet slechts om de droeve constatering, dat 'de mens' niet kan doen wat God van hem eist (Zondag 4, vr. 9), maar dat zelfs 'zij die tot God bekeerd zijn' nog slechts uiterst fragmentarisch werk leveren. Op deze wijze dringt de gereformeerde belijdenis ons tot diepe **verootmoediging**, die door een hoog normbesef wordt gevoed.

Schilder heeft geprotesteerd tegen het gemak waarmee men vrede sloot met de verdeeldheid van de kerken. Hij deed dat in naam van de wet van God. Zijn respect voor God deed hem hartgrondig verwerpen de vluchtheuveltheorie van de pluriformiteit van de kerk en het – in verband daarmee – niet serieus nemen van eigen confessie. Dat gaf hem ook de impuls tot het polemiseren tegen het burgerlijk gepraat waarmee men Gods gebod wist te bagatelliseren om vervolgens het kerkelijke leven weer in redelijke rust te kunnen voortzetten ('Het wordt toch nooit wat met die kerkelijke eenheid; beter als goede burens naast elkaar leven dan in één huis met twist en **tweedracht**').³

Zo vroeg Schilder om bekering en reiniging van ons normbesef. Eendracht in de kennis van onze ellende zou ook in de kerkelijke verhoudingen een buitengewone winst zijn. Zo'n eendracht wordt slechts gevonden in de eerlijke confrontatie met Gods gebod – zelfs wanneer wij

HOOFDARTIKEL

'Medewerkers' en 'beginnelingen'

C. Trimp

UIT DE SCHRIFT

Het lied van de wijngaard II

S.S. Braaksma

KERKELIJK LEVEN

'Ja' is meer dan een woord

B. Luiten

KERK IN ORDE

De afbakening van de ambten I

M. te Velde

Bloesem en vrucht

G.J. van Middelkoop

PERSSCHOUW

W.G. de Vries / G.J. van Middelkoop

UIT MI KERKEN

overigens nog verschillend zouden denken over de concretisering van dat gebod (I, 115).

Feitelijk wil Zondag 44 het apostolisch onderricht van Romeinen 7 voor onze aandacht plaatsen. Juist daar leren wij, dat onze diepe klacht over eigen menselijke onmacht verwekt en gedragen wordt door een prijzen van de wet en het gebod (Rom. 7 : 7, 12, 14, 16). Ja, wij moeten ons verlustigen in de wet van God 'naar de inwendige mens' (7 : 22). Waarom zou dat nu net niet gelden van het gebod tot kerkelijke eendracht? Hoort die soms niet tot het heil van de nieuwe gehoorzaamheid dat **aan** ons **toege-eigend** moet **worden**?⁴ Het is immers juist een kenmerk van hen die zich tot God bekeren, dat zij ophouden te selecteren in Gods geboden (antw. 114).

Wij praten bij tijden over onze zwakke benen en onze kreupele gang op de weg van de nieuwe gehoorzaamheid en wij slaken onze daarbij behorende verzuchtingen ('wij blijven mensen' – enz.). Maar Schilder sprak ons allen – gereformeerden, christelijke gereformeerden en Nederlands-hervormden – aan over de **weg** waarop God ons heeft gezet: de smalle weg die tot het leven leidt.

Ook op dit punt moge het ons allen gegeven worden verlost te worden van onze zelfinteresse om oog te krijgen voor de weg, die Gods goede gebod voor ons ontsluit.

Het is beter op deze weg kreupel te gaan dan buiten hem zeer snel te lopen (Calvijn, *Inst.* I, 6, 3).

Vandaar, dat Schilder ons voor alle dingen de ogen wilde openen voor de weg om zo te komen tot zijn klacht over onze wankel gang.

Hij keek daarbij bepaald niet naar één kant.

Tot de hervormde confessionelen zei hij, bij de herdenking van de Afscheiding in 1934: Voor de **kerkelijk-gereformeerden** is de daad van de gehoorzaamheid 'het open staan, **elken** dag, voor iedere op goeden grondslag onder-

nomen poging tot hereeniging met de zich tot de gehoorzaamheid in het institueren bekeerende geloovigen uit andere kerkformaties en het ongebroken comgeeren van eigen kerkelijk leven'.⁵

2. Groeien in kennis van ellende, verlossing en dankbaarheid

Vanuit Zondag 44 nadenken over de kerkelijke situatie zal ons dus ook de ogen openen voor eigen tekortkomingen in de dienst van God. Na antwoord 114 komt antwoord 115: 'onze zondige aard leren kennen en begeren de vergeving van de zonden en de **gerechtigheid** in Christus te zoeken'.

Dat betekent o.m., dat alle streven naar eendracht zich moet kenmerken door bescheidenheid. Wie grote woorden over Gods gebod spreekt, zal met liefde, geduld en ootmoed tot zijn naaste spreken.

De apostel vermaant ons dat wij ons moeten beijveren om de eenheid van de Geest te bewaren door de band van de vrede. Maar hij zegt erbij, dat wij dat moeten doen 'met alle nederigheid en zachtmoedigheid, met lankmoedigheid en elkander in liefde te verdragen' (Ef. 4 : 2, 3). Hier ontvangt een mens de ruimte die nodig is voor de gemeenschappelijke schuldbelijdenis, waarvan K. Schilder ons – in navolging van A. Kuiper – een voorbeeld gaf in het ontroerende slot van zijn *Ons aller moeder* (94-96; II, 233v.). Het gebod dringt ons tot het gebed. Dat zegt antw. 115 (en Dordtse Leerregels III/IV, 5 en 6). Juist onder de wet wil de Geest het vuur in ons ontsteken om God te bidden om zijn genade: laat ons toch **almeer** worden wat U met onze schepping hebt bedoeld en in de bekering wilde herstellen: beeld van God te zijn in de nieuwe **gehoorzaamheid**.

Mensen die zo bidden en werken, mogen in hun aardse levensgang de verwachting voeden dat zij na dit leven het doel (namelijk: de volmaaktheid) mogen bereiken.

Een kostelijk perspectief dat ons – midden in de aanvechting over ons persoonlijk en gemeenschappelijk tekort en in de diepte van onze beleving – over heel de breedte van ons bestaan mag verkwikken! Hoever zijn wij hier verwijderd van elke vorm van kerkelijk zelfgevoel en **triomfalisme**?⁶

Juist Zondag 44 wil ons bevrijden uit alle lijdelijkheid en berusting en ons moed geven tot christelijke standvastigheid en volharding.

Eén van de kernbegrippen van Schilders theologie (met name **terzake** van cultuur en kerk) is de typering van de mens als 'medewerker van God'.⁷

Over de mens die zo mag heten, ligt de glans van Christus' verlossingswerk, dat ons de bedoeling van God met zijn schepping opnieuw doet verstaan.

Deze gedachte heeft ook aan Schilders worsteling om zijn generatie ('geslacht', vgl. Hand. 13 : 36) haar **kerkelijke** verantwoordelijkheid te doen verstaan een sterke impuls gegeven. Leggen wij Schilders aangrijpende confrontatie met Gods wet, zoals hij die aan zijn tijdgenoten voorhield, naast zondag 44 HC, dan valt over ons een grote verbazing.

KERNREDACTIE

DR. W.G. DE VRIES (eindred.), DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP, PROF. DR. M. TE VELDE.

OVERIGE REDACTIELEDEN

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. LUITEN, PROF. DR. C.J. DE RIJTER, DRS. H. VELDMAN, PROF. DR. K. VEUNG.

MEDEWERKERS

J.J.D. BAAS, DRS. J.A. BOERSEMA, J.M. DE JONG, DRS. J. SMELIK.

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan

De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA te Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V., Postrekening 406040 t.n.v.,

De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA Goes. T.d. 01100 15591.

ABONNEMENT

f 84,75 per jaar. f 45,25 per halfjaar; studenten f 69,25 per jaar (binnenland).

Buitenland f 143,50 per jaar (zeepost)

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn.

Losse nummers f 1,85 (excl. porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Bralectah
Tel. (05210) 15946.

ADVERTENTIES

Prijs: f 0,63 per mm. Contracttarief op aanvraag

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen

ISSN 0165-5191

Onze God is blijkbaar bij machte zijn 'medewerkers' te kiezen uit mensen die nog slechts 'leerlingen in de nieuwe gehoorzaamheid' zijn en het in het leven hoogstens tot 'beginnelingen' daarin zullen brengen (antw. 114). Juist dóór de scherpe wetsprediking zal de Heilige Geest ons doen vorderen en de geestelijke groei geven, die kenmerkend is voor de omgang met God. Zó zullen wij groeien in kennis van onze ellende, van onze verlossing en van onze dankbaarheid. Antwoord 115 spreekt ons driemaal achtereenvolgend van een 'steeds meer' (vgl. ook antw. 123). Dat is de onstuitbare overwinning van de Heilige Geest in ons leven. Er is geen enkele reden te bedenken waarom deze diepe woorden niet zouden gelden van onze kerkelijke samenleving, die onder de prediking van Gods goede geboden voortdurend mag verkeren. Het gaat hier om dezelfde overwinning, waarvan de HC zo triomfante-lijk spreekt in antwoord 54, in die persoonlijk getoonzette woorden: 'En ik geloof, dat ik van deze gemeente een levend lidmaat ben *en eeuwig zal blijven*'. Deze belijdenis is eens een 'hoogtepunt van de Reformatie' genoemd.* Zij is ons aller gereformeerde belijdenis omtrent de heilige, algemene christelijke kerk, en zij tilt ons ver uit boven alle neerslachtigheid, lijdelijkheid én triomfalisme.

3. 'Zondaar en rechtvaardige – tegelijk'

Wij hebben onlangs – bij de bespreking van het begin van art. 27 NGB (11 sept. 1993) – gezien dat in de 'definitie' van de kerk de prediking van Christus' gerechtigheid ('gerechtigheid door het geloof alleen') de christelijke kerk typeert. Er bleek een sterke samenhang te bestaan tussen de artikelen 22 en 23 en artikel 27 NGB. Daar wordt immers gesproken over 'ware gelovigen die al hun heil verwachten van Jezus Christus'.

Het is juist deze prediking die ons oog geeft voor het 'zondaar (in onszelf) en rechtvaardige (in Christus)', zoals daarover in Rom. 7 : 24 tot 8 : 4 gesproken wordt.

Daarom kan de kerk ook in haar denken en spreken over haar eigen aard, de wijsheid van Zondag 44 HC niet missen. Verlost van alle **trionfalisme** en bevrijd tot het geestelijk verstaan van Gods weg met zijn volk in dit land, zullen wij in staat zijn om aan onze medegelovigen meer te zeggen dan: 'kom ga met ons en doe als wij'. Die feestelijke psalmregel is immers slechts waar, wanneer wij eerst Christus hebben leren kennen als onze gerechtigheid en heiliging (1 Kor. 1 : 30). Eerst dan zijn wij gevrijwaard tegen de kerkpolitieke berekening of de zelfvoldane tevredenheid.

Onze dankbaarheid voor Gods kerkhistorische weg met ons zal ons inzicht in eigen gebrekkig functioneren niet kunnen vertroebelen. Tenzij wij **Gód** niet ontmoet hebben in onze eigen (voor)geschiedenis, maar louter mensen hebben gezien: onszelf en ons voorgeslacht.

Waarom moet dus ieder 'met ons gaan en doen als wij'? Omdat wij exploitanten zijn van een model-boerderij? Of omdat wij onderweg Christus hebben ontmoet in eigen leven en in het leven van mede-weggebruikers?

Laten wij in het laatste geval dan niet alleen zeggen:

'Kom ga *met ons* en doe als wij', maar ook: 'wij zullen *met u* gaan, want wij hebben gehoord dat God met u is'. Alsdan gaan wij samen – niet omdat wij het zo goed getroffen hebben met elkaar, maar omdat Christus ons op de plaats van de bediening der verzoening met elkaar voor Zich wil zien verschijnen en wij dáár zijn ontferming over ons allen behoren te prijzen. Ons aller gerechtigheid is immers in Hem?

4. De vergeving van de zonden geloven

Een laatste opmerking in dit verband.

Wij hoorden Schilder spreken over het kerkinstituut, dat als zodanig 'voorlopigheids-instituut' is. Schilder zei dat vanuit zijn overtuiging dat de kerk 'in wording' is en de actieve Christus ons elke dag voor verrassingen kan plaatsen.

Het is van grote betekenis om dit voorlopigheids-karakter van het instituut in de aandacht van het geloof steeds opnieuw te overwegen. Juist de inhoud van ons belijden in Zondag 44 zal ons temeer doen verstaan, dat wij als gemeenschap verloren zijn, zodra Christus, de Rechtvaardige, ons aan onszelf of elkaar zou overlaten. Het spreken over de 'voorlopigheid' vindt zijn grond óók in de onmacht van ieder van ons om als volwaardig lid van Christus' kerk te functioneren.

Christus' nabijheid en activiteit in het vergaderen wordt geleid door zijn energieke 'bescherming' en 'onderhouding' van de gemeente door de Heilige Geest (antw. 54 HC). Het is een karakteristiek van deze kerk, dat zij **on-danks zichzelf** een 'heilige' vergadering mag heten (art. 27 NGB).

Want de Schrift zegt: 'God is licht en in Hem is in het geheel geen duisternis. Indien wij in het licht wandelen, gelijk Hij in het licht is, hebben wij gemeenschap met elkander. En het bloed van Jezus, zijn Zoon, reinigt ons van alle zonde' (1 Joh. 1 : 5, 7). Dat zegt de Heilige Geest in de verkondiging. En Christus' kerk heeft deze woorden opgevangen en beleden:

Wij geloven 'één heilige, algemene apostolische kerk.

Wij belijden een doop tot vergeving van de zonden' (Nicea).

Alleen daarom kunnen wij verder – samen met God en met elkaar. Er bestaat geen kerk zonder doopvont.

C. Trimp

¹ H.J.D. Smit, *Aspecten*. 84. M. te Velde, *Ref.* 68 (1992-1993), 746 (19 juni 1993).

² Zie *Ref.* 7 (1926-1927), 388; 8 (1927-1928), 132 (de citaten zijn vermeld door G. Harinck, a.w., 146, 149). Voorts I, 267 (1933), 354 (1934); II, 86v. (1934); III, 249-251 (1948). Zie ook het 'trachten' in Schilders laatste artikel over deze zaak (III, 492, 23 febr. 1952).

³ Wij zullen vanuit deze context Schilders woord: 'Gods gebod, en daarmee uit' moeten verstaan. Zie I, 356 (1934). Op dit punt nemen wij dus enige afstand van de interpretatie van Smit (*Aspecten*, 74, 83).

⁴ Vgl. J. Kamphuis, *Ref.* 65 (1989-1990), 452v.

⁵ *Ons aller moeder* (Kampen 1935), 65, II, 208.

⁶ Zie G.C. Berkouwer, *De kerk*, Deel II, Kampen 1972, 161-182.

⁷ Een mooi overzicht biedt J. Veenhof in zijn opstel 'Medewerkers van God'. K. Schilder over plaats en taak van de mens in het handelen van God', in: W.F. de Gaay Fortman e.a. (red.), *'Achter den tijd'* [feestbundel voor G. Puchinger], Haarlem 1968, 139-154.

⁸ G.C. Berkouwer, in: *GTT* 47 (1947), 33 (slot van opstel over 'Simul peccator et justus').

'JA' IS MEER DAN EEN WOORD

Vorige keer hielden wij ons bezig met de vraag, hoe het toch komt dat een eens gegeven ja-woord soms zo gemakkelijk gebroken wordt.

We zagen daarbij allereerst, dat ons ja voor God altijd onze eigen keus is. Het is beter God geen beloften te doen dan ze wel te doen en de beloften niet na te komen.

Het besef dat onze gelofte onze eigen keus is komt echter in de verdrukking, als ons kerkelijk leven een sterke gewoontevorming kent. Als het een vanzelfsprekende gewoonte is, dat wij belijdenis doen, ons huwelijk kerkelijk laten bevestigen en onze kinderen laten dopen, is het gevaar levensgroot dat er te weinig wordt gesproken en nagedacht over de inhoud en de betekenis van deze gebeurtenissen. Dan gaat het 'ja' te weinig diep, en het wordt zomaar weggedrukt als de omstandigheden veranderen.

Zelfs zagen we, dat de momenten waarop een gelofte wordt gedaan niet altijd worden beseft. Menigeen heeft van de viering van het avondmaal een eenzijdige opvatting. Bovendien zegt in de eredienst de predikant 'amen' voor heel de gemeente, zodat het voor haar volstrekt onduidelijk is geworden dat dit *haar* antwoord is en dat *zij* zich door dit 'amen' bindt aan het verkondigde Woord.

Naar mijn idee geeft dit al stof genoeg voor een nadere bezinning, die gelukkig ook al wel bezig is.

Want als je zuinig wilt zijn op het gegeven ja-woord, en elkaar daarop (zo nodig) wilt aanspreken, dan zul je er toch vóór alles **voor** moeten zorgen dat de momenten waarop een gelofte wordt afgelegd duidelijk voorbereid, gemarkeerd en beseft worden.

Anders wordt het 'ja' bij voorbaat ondermijnd.

Wij willen hier nog wat verder over nadenken.

Wat is waarheid?

Als je niet liegt, spreek je de waarheid.

Dat geldt op het moment dat je 'ja' zegt, en voor alle momenten daarna. Want God is getuige over het hart, Hij ziet of wij het menen. En Hij blijft ook getuige, ons leven lang; Hij ziet of wij ons ja-woord houden. Ook na verloop van tijd kun je dus nog een leugenaar worden, zelfs een meinedige. Want ons 'ja' op de dag van onze openbare geloofsbelijdenis, op onze trouwdag, bij de doopvont en als wij bevestigd worden in het ambt heeft de kracht van een *eed*. Ons antwoord immers wordt dan gevraagd voor God en zijn heilige gemeente, God wordt erbij geroepen als getuige. Daarom zal Hij ook getuige blijven. Belangrijk om te bedenken!

Toch, als dit alles is wat wij over de waarheid kunnen zeggen, zijn we te smal bezig. Waarheid is méér.

De waarheid van God betekent niet alleen dat Hij niet liegt, maar ook dat Hij in alles betrouwbaar is, Hij is door-en-door Dezelfde, Hij staat met heel zijn Wezen achter zijn Woord en zijn werk. Wij zullen Hem nooit anders meemaken, in alles denkt Hij om zijn gegeven beloften om die waar te maken. Daarop kunnen wij dan ook altijd een beroep doen.

Van dat gehalte zou ook ons ja-woord moeten zijn.

Nu hebben wij ook in dit opzicht onze tijd als een grote tegenspeler. Want voortdurend worden wij geconfronteerd met heel andere praktijken. Keer op keer brengen journalisten schandalen naar voren, corrupte praktijken van hooggeplaatste personen. Zij gaven hun belofte en deden hun werk ook wel, maar daarnaast gaven zij zich over aan praktijken die daarmee niet te verenigen waren. Dan voelen we allemaal, dat zoiets niet kan. Zoiets klopt niet. Dat noemen we niet direct een leugen, maar het is wel onwaarachtig. Het leven behoort één te zijn.

Door zulke gebeurtenissen wordt onmiskenbaar het algemeen morele klimaat aangetast; waarom zou de één wel een handige jongen zijn en een ander niet? Een klein beetje water bij de wijn doen, een klein beetje rommelen, het wordt algemeen geaccepteerd, want iedereen doet het. Als het maar niet te gek wordt.

En daar gaat de waarheid...

De één steekt de ander aan.

Welnu, zo'n aanstekelijk klimaat kunnen wij ook in het kerkelijk leven laten ontstaan, zij het met een andere inhoud.

Neem bijvoorbeeld een vader en een moeder, die er voor hun kinderen meestal niet zijn. Die zwijgen als zij wat zouden moeten zeggen. Die geen interesse tonen op momenten dat een **kind** dat nodig heeft. Dat geeft een sfeer die niet klopt, een klimaat dat hun kinderen van **jongsaf** inademen. Het leiden van een dubbelleven zit er dan al vroeg ingebakken, 'ja' en 'nee' tegelijk: we zijn je vader en moeder, maar dat willen we niet altijd invullen. Is het vreemd dat zulke kinderen op later leeftijd soms de grootste moeite hebben om hun leven op één lijn te krijgen? Soms wordt zo al in de jeugd het vermogen aangetast om het ja-woord te houden, **zonder** dat iemand zich daarmee verontschuldigen kan uiteraard. Ieder mens blijft persoonlijk verantwoordelijk.

Maar dit gaat verder. We hadden het over ons **kerkelijk** leven.

Principes en hun inhoud

In ons kerkelijk leven kennen wij tal van principes die al

zo lang meegaan, dat niemand aan hun zeggingskracht zal twijfelen.

Zo is het voor ons onomstreden, dat de zondag een feestdag is. Dat zeggen wij, en daar is geen speld tussen te krijgen. Toch mag de vraag gesteld worden, lijkt mij, wat wij in de praktijk daarvan waar maken. Want als je zegt dat het een feestdag is, maar je maakt er geen werk van om deze dag te vieren, dan Mopt er iets niet. Ik mag natuurlijk niet generaliseren, want er zijn zeker mensen die wél weten wat een feest is en hoe je dat vieren moet, maar toch zou ik voorzichtig willen signaleren dat menig-een van de zondag geen feestelijke indruk heeft meege-kregen. 't Was nogal eens een moeilijke dag, waarop je een hoop fijne dingen niet zou mogen doen, al was het al-leen maar om een ander niet te ergeren. Hetgeen meteen stof gaf voor menige discussie, voor, op of na de rustdag. Zo werd het feestelijke karakter van de rustdag nogal eens *normatief* benaderd, en niet zelden door die benade-ring ingepakt en verstikt.

Nu zal iemand denken bij zichzelf: 'ja maar, op zondag gaan we toch naar de kerk? Dáár vieren wij de rustdag!'

Dat lijkt mij echter in de eerste plaats een onjuiste tegen-stelling tussen de beleving in de kerk en thuis. Als de He-re spreekt over zijn feesten bedoelt Hij duidelijk ook de vreugde in onze huizen.

En vervolgens, laten wij dan ook de viering in de kerk-dienst eens onder de loep nemen. Want wij hanteren ook het principe, dat de kerkdienst het hoogtepunt is in onze omgang met God. De vraag wil ik stellen: maken wij dat waar? Zo ja, hoeveel inspanning hebben wij daarvoor over?

Natuurlijk is het zo, dat er aan een kerkdienst een kant zit, die *wij* niet hoeven waar te maken. Als God ons ont-moet, *is* dat het hoogtepunt van ons leven. Laat dat duide-lijk zijn.

Maar er is ook een andere kant, namelijk deze: als iets echt een hoogtepunt is, dan leef je daarnaar toe, dan zie je daarnaar uit, dan zijn er voorbereidingen te zien. Is dat waar, in de praktijk? Voor *sommigen* ongetwijfeld, maar ik vrees dat ik (in alle voorzichtigheid) moet zeggen, voor een heleboel anderen niet. En ons kerkelijk leven is daar ook niet op ingericht. De voorbereiding van de kerkdienst is een vrij solistisch gebeuren, vrijwel geheel in handen van de voorganger, de organist en de koster. Onder ons is het vrijwel ondenkbaar, wat je wel in het buitenland ziet, dat (een deel van) de gemeente door de week samenkomt om bijvoorbeeld de lofzang te oefenen. De liederen zijn dan al vroeg in de week bekend, en daar wordt dan een voorbereiding in gestoken om ze op de feestdag mooi te laten klinken. Dat wordt dan een *lof-* en dankoffer dat weldoordacht gebracht wordt. Kijk, dan kun je ook aan je kinderen laten zien, dat je samen naar een hoogtepunt toeleeft. Dan maak je waar wat je zegt. En daar zijn meer manieren voor. De tekstkeus in de eredienst, de uitwer-king ervan in tal van toepassingen, waarom zou een pre-dikant die niet eens *doornemen* van te voren met gemeen-teden die middenin het leven staan? Dan voorkom je

dat de voorganger antwoorden geeft op vragen die hij zelf moet opwerpen om vervolgens die problemen te laten lig-gen die echt leven. Dit is geen beschuldiging, begrijp me goed. Maar ik vang wel eens signalen op waaruit blijkt, dat een gemeente soms weinig tevreden is met de zon-dagse prediking en toch kennelijk zichzelf onmachtig verklaart om hieraan iets te veranderen of bij te dragen.

De kerkdienst is een hoogtepunt. Akkoord! Maar het wordt een dieptepunt wanneer na afloop er een gevoel van onbehagen is, om niet te zeggen een sfeer van *kritiek*. Dit is zéker niet algemeen bedoeld, dan zou ik veel te ne-gatief zijn, maar het komt wel voor. Dan is de 'vraag niet te ontwijken: *als de kerkdienst een hoogtepunt voor ons is, wat hebben wij daar dan (samen) voor over om dat ook werkelijk zo gestalte te geven?* Ontstaat anders niet door ons eigen toedoen een sfeer van 'we zeggen het wel, maar we doen er niet naar'?

Dat is evenwel precies dat klimaat, waarin een ja-woord onder druk komt te staan. In plaats van elkaar te helpen onze beloften te houden, gaan wij het elkaar in feite moeilijk maken. Immers, wanneer wij het feestelijke hoogtepunt inpakken in normen en vormen en emotionele discussies over wat wel en niet mag, wordt het niet een-voudig daarin nog je hart te leggen.

Zo hebben wij ook altijd volgehouden, dat de kinderen erbij horen in de kerkdiensten. Ze horen net zo goed bij God en zijn verbond. *Prima*. Maar vandaag de dag krij-gen we de rekening daarvoor gepresenteerd: bent u bereid er iets voor te doen dat de kinderen zich ook meer betrok-ken weten bij de eredienst? Wat zal hun bijdrage mogen zijn, die zij o zo graag zullen brengen?

Verdrietig is het dan om reacties te horen als 'allemaal nieuwe fratsen' en 'zo is het bij de synodalen ook begon-nen'. Vooral dit laatste zorgt voor een sfeer van verdacht-making, het zaait angst voor het hellende vlak. Ik zou broeders en zusters die dit zeggen in alle oprechtheid wil-len vragen: kent u de Vrijmaking wel? Weet u wat daar-van de inzet was (afgezien van de kerkrechtelijke kant)? Dat ging niet over liturgische kunstgrepen, al zijn die in later tijd wellicht toegepast. Het ging over de betrouw-baarheid van Gods Woord. Het gezag van Gods spreken werd getrokken in het subjectieve vlak: 'de doop is waar als ik die ervaar...' Dáár hebben wij 'nee' tegen gezegd, en dat doen wij nog steeds. Daardoor is de kloof tussen hen en ons steeds wijder geworden. Zo is momenteel de stand van zaken na bijna 50 jaar Vrijmaking. Zouden wij dan nu nog steeds niet aan liturgische bezinning mogen doen, omdat wij daarmee de indruk zouden wekken syn-odaal te worden? Dat kan toch niemand serieus verdedi-gen.

En bovendien, als het gaat om het actief betrekken van de kinderen in de eredienst, spreken wij dan niet ten volle *over de invulling van onze eigen principes?!* De kinderen horen erbij, al zijn ze nog jong, bij Gods verbond. Heeft dat niet alles te maken met de inzet van de Vrijmaking? Het werd met overtuiging verdedigd, en terecht. Als nu

dan de vraag wordt gesteld om dat wat duidelijker gestalte te geven, ook naar de kinderen toe, is dat een logisch verzoek in het verlengde van wat toen behouden werd. De waarheid vraagt om een praktische invulling.

En zo is er meer te noemen. Wie niet gelooft gaat voor eeuwig verloren, dat is zeker waar. Maar als we dat zo zeker weten, waarom lopen we dan niet wat harder om het evangelie uit te dragen? Ook hierbij wil ik eerst signaleren dat er veel moois gebeurt. Er begint echt wat op gang te komen, gestimuleerd door een landelijke en een plaatselijke organisatie. Maar ik vergis mij denk ik niet, als ik zie dat dit alles nog door relatief weinig schouders gedragen wordt. Dat is dan ook iets wat niet klopt: dat iemand de vaste overtuiging heeft dat menigeen voor eeuwig(!) verloren gaat, ook vlak in zijn buurt, en vervolgens zich niet zou inspannen om daar iets aan te veranderen. Is het vreemd, als daar dan eens doorheen geprikt wordt?

We gaan een tijd tegemoet, dar niemand meer christen kan zijn uit gewoonte. Van buitenaf én van binnenuit worden onze beweringen in toenemende mate getest op hun waarheidsgehalte. Daarbij wordt geen genoeg genomen met theoretische waarheden, de vraag is **naar de praktijk van het leven met God**.

Kortom: op de vraag hoe toch voorkomen kan worden dat een ja-woord gebroken wordt, hebben wij vorige keer gezien, dat wij soms vaker 'ja' zeggen dan wij zelf in de gaten hebben; dat vraagt om een duidelijker liturgisch beleid.

Vervolgens zien wij nu, dat het ja-woord kwetsbaar wordt als het niet (voldoende) herkenbaar is in de praktijk van ons kerkelijk leven; dat vraagt om een gezamenlijke inspanning om te staan voor wat wij zeggen. Als wij samen ons erop **zouden** toelaggen dat wij onze principes niet alleen hanteren maar ook echt invullen, zou ieder zich met de inhoud ervan veel meer verbonden weten en zich daarvoor verantwoordelijk voelen. Dan wordt een ja-woord sterk als een drievoudig snoer (Pred. 4 : 12).

Door Hem het 'amen'

Nu zou van de weeromstuit de vraag gesteld kunnen worden, wie dan nog belijdenis van zijn geloof durft te doen, als daar zoveel aan vast zit. Wie is dan ooit zover, dat hij 'ja' kan zeggen?

Daarom is het van belang om ook te zien, dat dit veelomvattende beloftewoord niet een bepaalde eindstreep is. Het onderzoek voor de openbare geloofsbelijdenis is ook geen eindexamen. Dan zouden inderdaad weinig of geen mensen toegelaten worden.

Wat dit betreft is echter ons avondmaalsformulier wel duidelijk (al wordt het toch nog wel eens verkeerd opgevat), namelijk dat ieder zich heeft te beproeven en dan moet komen om het leven buiten zichzelf in Jezus Christus te zoeken. Daar staat dus niet, dat ieder zich net zo lang moet beproeven totdat hij van zichzelf vindt dat hij het avondmaal wel waard is – dan zou niemand meer

kunnen aangaan. Wij belijden juist dat wij het niet waard zijn, maar dat wij toch mogen en moeten komen omdat **onze Heiland** met zijn verbroken lichaam en vergoten bloed voor ons volkomen heeft betaald. Zelfbeproeving moet leiden tot die gezindheid dat wij een afkeer **krijgen** van onszelf vanwege onze zonden en tegelijk de waarde van Christus' offer leren onderscheiden. Zo zeggen wij dan in de viering van het avondmaal van onze kant 'ja!'.

Het lijkt me toe, dat dit ook de manier is om belijdenis te doen, om bij de doopvont ons ja-woord te geven en onze gelofte te doen bij de bevestiging in het ambt. Niet roemend in onszelf, zo van 'dat zullen wij wel doen'; maar juist in de verwachting dat de Here Jezus door zijn Heilige Geest ons zal helpen. In Hem, onze Middelaar, klinkt het 'ja' van God tot ons. Door Hem bewerkt God in ons het 'amen' als een antwoord daarop (2 Cor. 1 : 20).

Ons 'amen' is zo het werk van de drieënige God. Daarom mogen wij het vol vertrouwen uitspreken, ook met het oog op de toekomst als ons nog van alles overkomen kan. Maar om diezelfde reden zullen wij goed beseffen dat dit geloftewoord **heel ons leven** zal omvatten.

Het 'ja' op Golgotha klonk ook niet half; daarom zal de Geest niet rusten voordat Hij het 'amen' hoort klinken uit de grond van ons hart.

B .uiten

DE AFBAKENING VAN DE AMBTEN I

De laatste tien jaar worden er onder ons regelmatig discussies gevoerd over de ambten. Hoe 'bijbels' is de gereformeerde kerkinrichting eigenlijk? Allerlei vragen worden daarover gesteld.

Die vragen zijn heel fundamentele vragen. Hebben predikanten en ouderlingen de 'sleutelmacht' waar Matt. 16 over spreekt? Kun je de preek van een dominee 'bediening der verzoening' of 'bediening van Gods Woord' noemen? Moeten we misschien het begrip 'ambt' maar niet liever opdoeken en voortaan alleen van 'taken' spreken: ouderling en dominee naast kosten en organist en wat er verder maar aan functies is in de kerk?

Er zijn ook meer toegespitste vragen. Moeten de diakenen de kerkeraadsbank uit, zodat we ruimte krijgen voor het aanstellen van vrouwelijke diakenen? Is het onderscheid tussen predikant en ouderling alleen een kwestie van 'fulltime' en 'parttime'? En kan dus het bedienen van de sacramenten, het opleggen van de zegen, en misschien op langere termijn ook het preken in principe evengoed door ouderlingen gebeuren als door predikanten?

Door de discussies komen er langzamerhand allerlei vraagtekens te staan bij de gangbare gereformeerde leer over de ambten, bij onze kerkorde, onze bevestigingsformulieren en het patroon van onze kerkinrichting.¹

In verband hiermee heb ik eerder dit jaar een onderzoek gedaan naar de afbakening van de ambten in de gereformeerde kerken uit de Reformatie-tijd. De Reformatie was een tijd van grote vernieuwingen. Hoe en waarom heeft men in die tijd eigenlijk gekozen voor het ambtenpatroon zoals we dat in de gereformeerde kerken in vele landen sindsdien kennen, in de bekende drieslag predikant, ouderling en diaken?

In belijdenissen, kerkordes en bevestigingsformulieren zijn de taken en bevoegdheden van de ambtsdragers omschreven. Zo'n afbakening zorgt ervoor, dat iedereen weet, welk werk door wie mag worden gedaan, en hoe in het gezelschap van de ambtsdragers de onderlinge verhoudingen zijn. Dat is onmisbaar in de kerk en is een van de meest fundamentele kerkrechtelijke onderwerpen. De afbakening bepaalt immers voor een belangrijk deel het patroon van het kerkelijk leven.

Op welke gronden rust nu de afbakening zoals wij die hebben? En hoe veranderbaar is dat patroon? Op basis

van de voornaamste relevante geschriften uit de Reformatie-tijd (confessies, catechismi, kerkordes, dienstboeken, systematische en exegetische publikaties) heb ik nagegaan, hoe de klassiek-gereformeerde afbakening van de ambten in de 16e eeuw is ontwikkeld en beargumenteerd.

In een rede bij de opening van de lessen aan de Theologische Universiteit op 6 september jl. deed ik verslag van mijn onderzoek. In enkele artikelen wil ik de inhoud van die toespraak in bewerkte vorm doorgeven. Deze week het eerste gedeelte: over de achtergrond, ontwikkeling en verspreiding van de gereformeerde ambten-leer.

Nog één opmerking vooraf. Met wat er in de zestiende eeuw over de ambten is bedacht en geschreven is niet het laatste woord gezegd. Mijn historisch verhaal daarover heeft dan ook niet de bedoeling om van de klassieke gereformeerde opvatting over de ambten een verdediging te geven. Het gaat me om iets anders.

(Mijns inziens is het noodzakelijk dat we in de bezinning op onze kerk-structuren de auteurs uit de Reformatie-tijd niet ongelezen laten. We moeten weten, wat de fundamentelementen van onze huidige kerkinrichting zijn, voordat we in het bouwwerk ingrijpende veranderingen kunnen doorvoeren. Historisch onderzoek moet daarom een eigen bijdrage leveren ten dienste van de bezinning rond de ambten. Ter voorkoming van 'korte bochten' en al te vlotte veranderings-operaties. En ter bevordering van het geven van goede antwoorden op allerlei vragen die op ons afkomen.)

Achtergrond

De mannen van de Reformatie in de 16e eeuw ontwikkelden hun ambtenleer tegen de achtergrond van de indeling in de roomse kerk van de Middeleeuwen. De roomse kerk kende (en kent nog steeds) in de grondvorm drie ambten: bisschop, presbyter/priester en diaken.

De bisschop was de bovenplaatselijke kerkleider van een regio. De 'presbyter' of priester was in principe de plaatselijke pastoor. Verder waren er ook allerlei tot priester gewijde geestelijken die net als de pastoor bevoegd waren om alle sacramenten te bedienen, maar die niet belast waren met de zorg voor een parochie.

De diaken was oorspronkelijk de helper van de bisschop. Hij was bevoegd tot preken en dopen, verleende assistentie bij de eucharistie en was belast met de financiële aan-

gelegenheden en het beheer van de kerkelijke goederen (inclusief wat voor de armen was bestemd). In de praktijk was het diakonaat dikwijls een opstap naar het priesterambt.

De roomse kerkinrichting was *hiërarchisch*. Op basis van de drie ambten van bisschop, priester en diaken was er een hele hiërarchie ontwikkeld. De bisschop oefende gezag over alle priesters in zijn gebied. Een aartsbisschop had de leiding over een aantal bisdommen bij elkaar. En de paus, de bisschop van Rome, was het hoofd van de wereldkerk.

De kerkinrichting was ook *clericaal*. Er was een clerus, een geestelijkheid van allemaal 'gewijde' ambtsdragers. Om deel te krijgen aan het heil waren 'de leken' van hen afhankelijk. En die geestelijken waren allemaal 'fulltimers'. Leken-ambtsdragers, mannen uit het volk die naast hun dagelijks beroep een kerkelijk ambt hadden, kende men niet.

Ingrijpende verschuiving

Bij de Reformatie ontstond een ingrijpende verschuiving. Het hele roomse clericale en hiërarchische stelsel viel weg. De 'evangelische christenen' hielden in eerste instantie alleen de plaatselijke verkondiger van het evangelie over, de '**Diener des Wortes**', 'Predicant', 'Pfarrherr' of 'Pastor' geheten. Hij werd de centrale figuur in de protestantse kerkinrichting.

Vanaf 1526 kwam vervolgens de eerste reformatische kerkorde-vorming op gang, te beginnen in Duitsland en Zwitserland. Er bestaan edities met tientallen uitvoerige kerkordes uit die tijd.² Zij geven ons een goed beeld van de ontwikkeling van het kerkelijk leven in de eerste decennia na de Hervorming.³

In de meeste Duitse en Zwitserse kerken uit de invloedssfeer van Luther en Zwingli zag het er **als volgt** uit. Er was een grote invloed van de landsvorst of het stadsbestuur op de kerk. Zij gaven de dagelijkse leiding in handen van een '**Kirchenrat**' of consistorium. Dat was dan het centraal bestuursorgaan voor een soms grote regio. De 'Kirchenrat' bestond uit enkele theologen en enkele juristen. Zij bestuurden namens de vorst de kerk in diens gebied, maakten wetten en regelingen en fungeerden als **appèlinstantie**.

Verder werden de bekwaamste predikanten aangesteld als superintendanten over een groter gebied. Zij waren de tussenschakels tussen de '**Kirchenrat**' en de plaatselijke geestelijken. Een superintendant reisde met zijn adjunct regelmatig alle gemeenten rond om kerkvisitatie te houden, uitspraak te doen in moeilijke kwesties en zo nodig de predikant tot de orde te roepen. Ook hield hij een of twee keer per jaar synode met de geestelijken uit zijn regio.

In de plaatselijke gemeente was er een Pfarrer met vaak een **Diakon** of **Kaplan** als helper naast zich. In sommige steden en gebieden kende men ook in elke gemeente enkele 'Almosenpfleger' die de kas en de bezittingen ten behoeve van de armen beheerden.

In de Duitse kerkordes uit de jaren tot 1540 vinden we wel enkele aanzetten voor een ouderlingenambt en een diakenambt als eigen kerkelijke functies (Brenz, Bugenhagen, Franciscus Lambertus). Maar in de Lutherse gebieden stierven die initiatieven na 1540 weg. Het patroon werd: 'Kirchenrat', 'Superintendent', 'Pfarrer' en (soms) 'Almosenpfleger'. Voor collegiaal overleg had een predikant geen ouderlingen, geen kerkeraad naast zich, maar was hij aangewezen op contact met zijn superintendent.

Veel boeken in de 16e eeuw werden geschreven in het Latijn. We moeten ons realiseren, welke eigenaardige moeilijkheden dat meebracht voor de terminologie in de discussies over de kerkinrichting. Als een schrijver het woord 'episcopus' gebruikte, bedoelde hij dan een roomse 'bisschop' of een hervormde 'opziener'? Betekende het woord 'presbyter' nu 'priester' in de roomse zin of 'ouderling' in de gereformeerde betekenis? En is een 'diaconus' de roomse helper van de bisschop of de protestantse armenzorger?

Dat moet vooral bij de bijbelvertaling in de volkstalen allerlei problemen hebben gegeven. De eerste vertalingen van bv. Luther, Tyndale en Calvijn droegen er de sporen van. Hoe konden ze de Griekse woorden episkopos, presbuteros en diakonos zo vertalen, dat er geen roomse associaties in meekwamen? Deze zaak is een nader onderzoek waard! Hier valt al vast te noteren, dat de gereformeerde vertalers meestal de termen 'bisschop' en 'priester' vermeden. Ze kozen voor een vertaling met 'opziener' en 'oudste', terwijl ze de plaatselijke voorganger met 'pastor'/'herder' of 'predikant' aanduiden.

Zwitserland en Straatsburg

Heel anders dan in de Lutherse en Zwingliaanse kerken ging het in een deel van Zwitserland en in Opperduitse steden als Straatsburg. Vanaf 1530 ontwikkelde zich daar een specifiek gereformeerde visie op de kerk. Twee punten waren voor de kerkinrichting van kardinaal belang:

de volkskerk moest worden opgebouwd tot een kerk van werkelijk gelovige belijders; er moest in haar seriëuze tucht worden geoefend;

de kerk viel niet samen met de samenleving, daarom moesten de kerkelijke regering en tucht niet door overheids-functionarissen worden uitgeoefend, maar door eigen kerkelijke ambtsdragers. Deze beide punten leidden tot een nieuwe visie op de inrichting van de kerk.

Met ere moet in dit verband de naam van de predikant Johannes Oecolampadius in Basel worden genoemd. In aansluiting aan zijn reformatie-program hebben vooral **Martin Bucer** en Johannes Calvijn in de jaren na 1530 een gereformeerde ambtenleer ontwikkeld. Er was bij hen een

Martin Bucer (1491-1551)

voortdurende wisselwerking tussen Schriftstudie en praktijkervaring. Ze werkten programmatisch aan een vernieuwende structurering van de kerk. Speerpunt daarin was, dat de kerk nadrukkelijk werd onderscheiden van de bredere samenleving. De kerk moest haar eigen ambten hebben, niet alleen voor prediking en sacramenten maar ook voor tucht en armenzorg.

Deze uitbreiding van de ambten zocht men niet in het vergroten van het aantal **predikers/fulltimers**, maar in het kiezen van ambtsdragers uit het volk. Het schema **clerus/leken** kwam te vervallen. Voortaan bekleedde een aantal mannen uit de gemeente naast hun gewone beroep een geestelijk-kerkelijk ambt, dat van ouderling of diaken. Het meest nieuw en karakteristiek was de figuur van de ouderling, de senior, 'Älteste', 'Elder' of 'Eltiste'.

'Senior' was een bekende term omdat die in de Vulgaat (de Latijnse Bijbel) voorkwam als meest gebruikte vertaling van het Griekse 'presbuteros'. De Vulgaat gaf presbuteros 6 keer weer met 'presbyter' (dus feitelijk onvertaald), 9 keer met 'senior' en 1 keer met 'maiores natu' (ouderen in leeftijd, nl. in Hand. 20 : 17, over de oudsten van Efeze die in Milete afscheid komen nemen van Paulus).

Bucer en Calvijn

Bucer was zonder twijfel de eerste **grondlegger** van deze gereformeerde ambtenleer, met name door zijn boek 'Over de ware zielzorg' uit 1538.⁴ Calvijn werd er de systematicus en '**doorzetter**' van, vooral door zijn *Ordonnances Ecclésiastiques* (kerkelijke regelingen) uit 1541 en de praktisering daarvan in Genève en door zijn *Institutie* (de derde editie) uit 1543. Hij maakte school, meer

dan Bucer. Hij tekende in zijn *Institutie* van 1543 een grondig beargumenteerd patroon voor de inrichting van de kerk. En hij hield daar vervolgens consequent aan vast, ook al is er in zijn geschriften (commentaren, preken en brieven) wel enige variatie te vinden.

De ideeën van Bucer en Calvijn stuitten op verzet. Ze raakten in een voortdurende strijd gewikkeld met hun stadsbestuurders, de magistraten. Die wilden nog wel toestaan, dat er 'censores morum' (beoordelaars van de zeden) door de kerk werden aangesteld, maar dan moesten ze hun rapport om zo te zeggen op het stadhuis of in de kanselarij komen uitbrengen. De politieke heren voelden niets voor een kerk, die naar eigen maatstaven, met eigen personeel, via een eigen kerkeraad en tuchtmaatregelen leiding aan de mensen zou geven. Ze waren bang voor concurrentie van de kerkelijke mannen in het leiding geven aan de samenleving, voor twee machten naast elkaar in de staat. Toch hebben Bucer en vooral Calvijn het pleidooi voor een eigen kerkelijke tucht volgehouden. Door hun werk in de jaren 1536-1551 ontstond er een eigen type kerkinrichting, gebaseerd op de onderscheiden ambten van (ruwweg aangeduid)

- de predikant
- de ouderling
- de diaken

Dit werd het eerst gepraktiseerd in de kleine Franse vluchtelingengemeente van Straatsburg (sinds 1538) en in de grote stadsgemeente van Genève (sinds 1541).

Calvijn Op 30-jarige leeftijd

Internationale verspreiding

Het nieuwe patroon vond in brede kring weerklank. En dan moeten we niet denken aan alleen maar slaafse navolging van Calvijn. Een hele rij zelfstandig denkende, studerende en argumenterende mannen heeft zich in de loop van de zestiende eeuw met de materie van de schriftuurlijke kerkregering bezig gehouden. Frappant is de eenstemmigheid waarmee de hoofdtrekken van het Geneefse patroon werden aanvaard.

De verspreiding van de gereformeerde kerkinrichting in het voetspoor van Bucer en Calvijn vond plaats vooral langs twee lijnen. In de eerste plaats was het werk van Johannes à Lasco, Valerandus Pollanus en Maarten Micron van grote betekenis. Zij waren voorganger in vluchtelingengemeenten in Londen, Glastonbury en Frankfort. Dat was een ideale situatie om ze los van bestaande patronen en zonder inmenging van de overheid in te richten naar het voorbeeld van Straatsburg en Genève.

Dat kreeg vooral een grote uitstraling door het feit dat ze hun kerkelijke praktijk gedetailleerd en aanschouwelijk beschreven in dienstboeken (combinatie-boeken van liturgie, kerkorde, catechismus en confessie) die in de jaren 1550-1554 in het Latijn, Frans en Nederlands gepubliceerd werden. Het gaat hier om de *Forma ac Ratio* van J. à Lasco, de *Liturgia Sacra* van Pollanus en de *Christlike Ordinanciën* van Micron.⁵ Een soortgelijk boek verzorgde John Knox in het Engels over de Engelse vluchtelingenkerk in Genève.

Zo werd binnen 20 jaar nadat Calvijn in Genève voor het eerst op aanstelling van ouderlingen had aangedrongen, al in vier verschillende talen de gereformeerde kerkinrichting op een aantrekkelijke manier ten voorbeeld gesteld!

Als tweede lijn moet het werk van Beza, de collega en opvolger van Calvijn, worden genoemd. Groot was de invloed van zijn *Confession de Foy* (1559), een soort compendium van de 'calvinistische' geloofsleer, waarin een uitvoerig hoofdstuk over kerk en ambten voorkwam. Het boekje werd binnen vijf jaar in het Latijn, Italiaans, Nederlands (1561), Duits en Engels vertaald, menigmaal herdrukt en in 1562 door de Hongaarse gereformeerden met enige wijziging als hun belijdenis aanvaard.

Beza was o.a. nauw betrokken bij de vorming van een gereformeerd kerkverband in Frankrijk. Ook trad hij op als kampioen van de gereformeerde kerkinrichting in twee beroemde kerkrechtelijke polemieken tegen Thomas Erastus (een Heidelbergse professor) over het recht van de kerk om zelfstandig tucht te oefenen en tegen Saravia (een Anglicaanse theoloog) over het bisschopsambt.

In de loop van de tweede helft van de 16e eeuw kreeg de

gereformeerde ambtenleer zo een snelle en aanzienlijke verspreiding:

- in Frankrijk vanaf 1557 door o.a. Viret en Chandieu
- in Schotland vanaf 1560 o.a. door Knox en Melville
- in de Nederlanden vanaf 1561, door o.a. De Brès en Datheen
- in Hongarije vanaf 1562 via de confessie van Beza
- in Hessen vanaf 1566 o.a. door Hyperius
- in het Neder-Rijnland vanaf 1568 in steden als Wezel en Keulen en in de gebieden Berg, Gulik en Kleef
- in de Pfalz vanaf f 1570 o.a. door Olevianus en Ursinus
- in Engeland vanaf f 1570 onder de puriteinen-presbyterianen zoals Travers en Cartwright
- in Nassau vanaf 1572 o.a. door Geldenhauer en Zepherus

In Hongarije en in verschillende Duitse gebieden week het ingevoerde patroon overigens wel iets af van de hoofdstroom. De invloed van de overheid was daar groter dan elders en men had er een superintendent (Duitsland) of bisschop (Hongarije).

In Engeland streden de puriteinen sinds f 1570 voor de invoering van het gereformeerde kerkrecht in de Anglicaanse kerk. Toch vond het 'presbyteriale' patroon bij de meerderheid geen 'Anklang'. Evenmin was dat het geval in belangrijke Zwitserse gebieden als Zürich en Bern. De Zwinglianen zagen namelijk kerk en samenleving zozeer als één geheel, dat ze heel goed konden leven met een overheid die de tucht voor haar rekening nam en een eigen kerkelijke tucht verbodig verklaarde.

Al met al had echter wel rond 1580 het gereformeerde ambten-patroon als een heel eigen model van kerkinrichting vast recht gekregen in West-Europa. Het bleek een grote kerkvormende en -opbouwende kracht te hebben, door de eeuwen heen.

M. te Velde

¹ Zie bv. J. van Bruggen, *Ambten in de apostolische kerk. Een exegetisch mozaïek* (Kampen 1984); C. Trimp, *Ministerium. Een introductie in de reformatische leer van het ambt* (Groningen 1982); enkele artikelen van L. Wierenga in *Radix* 14 (1988); de discussie ter generale synode Ommen 1993 over wat heet 'de zegenende ouderling'; diverse artikelen en berichten in het *Nederlands Dagblad* en *De Reformatie* van de laatste jaren.

² Bv. Ae.L. Richter ed., *Die evangelischen Kirchenordnungen des sechzehnten Jahrhunderts* I-II (Weimar 1846; repr. Nieuwkoop 1967).

³ Een overzicht van kerkrechtelijke visies en stelsels in: W. van 't Spijkeren L.C. van Drimmelen ed., *Inleiding tot de studie van het kerkrecht* (Kampen 1988). Daar ook verwijzingen naar andere literatuur.

⁴ Van het boek van Bucer verscheen in 1991 een fraaie vertaling in het Nederlands van de hand van drs. H.J. Selderhuis.

⁵ Wie eens van dichtbij wil meemaken hoe het in de Nederduitse gemeente in Londen toeging, leze: M. Micron, *De christlike ordinancien der Nederlandtscher ghemeinten te Londen (1554)* W.F. Dankbaar ed. ('s-Gravenhage 1956).

⁶ Zie voor een overzicht van de ontwikkeling bv. G.V. Lechler, *Geschichte der Presbyterial- und Synodalverfassung seit der Reformation* (Leiden 1854).

BLOESEM EN VRUCHT

'Een kerk wordt gekenmerkt door haar geloof, dat als het ware de wortel is, en door haar organisatie, die is als de tak, en door haar vroomheid, die is als de bloesem en de vrucht.'

Dat zei professor **Doumergue** eens in een toespraak bij de opening van een synodevergadering van de Gereformeerde Kerk in Frankrijk. U kunt het citaat vinden in het boek *'Het wonder van de negentiende eeuw'* van **H. Algra**, op blz. 50.

Hij schrijft op een boeiende en hartverwarmende manier over het gereformeerde leven in de vorige eeuw. In het begin van die periode scheen het met het gereformeerde leven in Nederland afgelopen te zijn. Maar in de loop van de eeuw kwam er een gereformeerd reveil, met reformatie en kerkherstel. Dat ziet **Algra** als een wonder van genade in het leven van de kleine luyden. Een wonder tot zegen ook voor heel ons volk.

Inspirerend

Je zou dit inspirerende boek eigenlijk regelmatig moeten lezen. Om te weten wat God in de geschiedenis van de kerk deed. Hoe door de voorzienige leiding van de HERE dingen tot stand kwamen, die je in de verwarring van de mensen niet voor mogelijk had gehouden.

Je zou het boek ook moeten lezen om te beseffen, wat de gereformeerden van die tijd ten diepste dreef, wat hen bezield. Dat was niet een drang om zich te emanciperen. Het was het verlangen om voluit te leven met God, zowel persoonlijk als in breder verband.

verlangen om voluit te leven met God,
zowel persoonlijk als in breder verband

Juist als je dat leest, kun je je sterk verbonden voelen met de gereformeerden van de vorige eeuw. Omstandigheden en situaties waren anders, maar je herkent bij hen veel van ons gereformeerde geloof, dat we als een kostbaar bezit mogen beleven.

De 'fijnen'

Algra schrijft in het derde hoofdstuk over 'de fijnen'. Wat betekende het gereformeerde geloof voor de mensen in de vorige eeuw? Op het eerste gezicht lijkt het erop, dat de Afgescheidenen sterk gericht waren op het per-

soonlijk geloven. Terwijl de mensen van de Doleantie meer uit waren op activiteiten in de brede wereld om hen heen. Maar als je beter kijkt, lag dat toch anders, betoogt **Algra**.

In de zeventiende eeuw was de Gereformeerde Kerk staatskerk. In die officiële kerk stond het geestelijk leven niet bij ieder op even hoog peil. Formeel stemde men wel in met de leer, maar dat betekende nog niet voor ieder een echt hartelijke binding, die een levende betekenis had. Zo was er veel dode orthodoxie. Daarnaast was er in de praktijk van het leven veel gelijkvormigheid aan de wereld.

---

persoonlijke vroomheid verbinden met een brede visie op het leven

---

Tegen deze deformatie-verschijnselen, dode orthodoxie en wereldgelijkvormigheid, richtte zich de stroming die zich **Nadere Reformatie** noemde. De Reformatie van de zestiende eeuw moest verder doorwerken, dieper inslijpen, meer beslag leggen op hart en leven van alle gelovigen. De Nadere Reformatie vroeg dus een oprecht, persoonlijk geloof en een godvruchtig leven.

Wanneer wij de term Nadere Reformatie horen, denken we al gauw in de richting van een sterk persoonlijke geloofsbeleving met een boekje in een hoekje: hier beneden is het niet. Maar oorspronkelijk is **mijding** van de wereld en verzaking van de roeping van de Christen in het volle leven haar vreemd. De 'vaders' van de Nadere Reformatie stonden midden in het leven.

Later kwam er een versmalling en een verschraling, die leidde tot teruggetrokkenheid, tot 'wereldmijding'.

Bredere blik

Dit denken van de Nadere Reformatie trof je ook in Afgescheiden **kringen** aan. Maar in hun blad *De Bazuin* lazen zij ook regelmatig de *Brieven aan een Vriend in Jeruzalem* van **Gispen**. Die leerde de Afgescheidenen, dat het geloof niet beperkt blijft tot de verhouding van de gelovige tot God. Maar dat zij ook een verantwoordelijkheid hadden in de wereld, tegenover de hele volksgemeenschap en ten opzichte van alle levensterreinen. Dat is dus niet pas met Abraham Kuyper en de Doleantie in beeld gekomen.

Kuyper heeft heel sterk aandacht gevraagd van de kleine luyden voor de taken die gelovigen in de wereld mogen

vervullen. Maar daarmee wees hij de vroomheid van de 'fijnen' niet af. Hij was erop uit die persoonlijke vroomheid te verbinden met een brede visie op het leven. Hij wilde de 'fijnen' stimuleren tot activiteit op vele terreinen, en dat juist vanuit hun persoonlijk geloof.

Een nieuwe gereformeerdheid?

Sommigen hebben gemeend, dat door de Doleantie een nieuwe 'gereformeerdheid' de boventoon kreeg. Een gereformeerdheid waarin het dogma en de actie bepalend is. En waarbij de stille vroomheid, het verborgen leven met God ging verschrallen en verdorren. Maar ook in de Dolerende kerken werd met ontroering geluisterd naar preken 'Uit de Diepte' en 'waren de snaren der ziel strak gespannen', zoals **Algra** dat zegt.

En Abraham Kuiper schreef veel over de uitwerking van het geloof in het publieke leven, waarvan elke centimeter onder beslag van koning Christus moet komen. Maar bij hem kwamen deze activiteiten voort uit de bron van het persoonlijk geloof, waarover hij zo verrassend kon schrijven in zijn meditaties '*Nabij God te zijn*'.

Eerherstel van de vroomheid?

Gereformeerd geestelijk leven is leven met God, persoonlijk en in breder verband. Waarbij het uiteindelijk gaat om de bloesem en de vrucht: vroomheid.

uiteindelijk gaat het om de bloesem en
de vrucht: vroomheid

Zouden we dat woord maar niet eens in ere herstellen?

G.J. van Middelkoop

WOORD EN WERELD

Zojuist verschenen:

Over het GPV en het GSEV

door J. v.d. Jagt

Een bijdrage aan de discussie over het karakter van gereformeerde organisaties in een veranderende maatschappij.

Verkrijgbaar bij de boekhandel en bij Uitgeverij Woord en Wereld,
Govert Flinckstraat 38, 3351 VH Papendrecht.
Telefoon 078-159733

PERSCHOUW

Met de waarheid op een zeepkist

Onlangs werd het overlijden van de heer J.H. Scheps gemeld, een man die een eigen, geprononceerde positie in het Nederlandse politieke leven innam. Onder bovenstaand opschrift schreef Rob Hartmans in *Hervormd Nederland* van 23 oktober j.l. een artikel over hem.

Waarom we hieruit iets doorgeven? Omdat blijkt, hoezeer iemands afkomst en achtergrond zijn leven blijft stempelelen. Het kan bekend zijn dat Scheps de man was van de protestants-christelijke werkgemeenschap in de PvdA. Naar onze overtuiging een onmogelijke zaak, gezien de niet-christelijke basis van deze partij. Wel is het opmerkelijk dat de calvinistische achtergrond bij Scheps zich telkens weer deed gelden en dat hij ook oog had voor veel onjuistheden in de uitgangspunten van de socialistische politiek. Het blijft in de politiek om een geestelijke strijd gaan. Al vormt het Calvinisme dan niet meer de grondtoon van ons volkskarakter, zoals Abraham Kuiper poneerde, telkens blijkt weer dat ook in de politiek Gods Woord alleen de ware wijsheid leert.

Ik geef nu het volgende uit dit artikel door.

Onze lieve Heer heeft vreemde kostgangers. Mensen die moeilijk te plaatsen zijn, die niet in een hokje passen, mensen op wie nimmer het predikaat 'typisch' van toepassing is. Het onlangs overleden oud-Kamerlid J.H. Scheps was zo'n merkwaardige kostganger, bovendien eentje die niet alleen in de kerk een onderdak vond, maar ook in de sociaal-democratie. En ook in de SDAP en de Partij van de Arbeid viel hij niet in te delen bij een stroming. Scheps was Scheps, punt uit.

Lijstenmaker

Op 13 juli 1900 werd Johannes Hermanus Scheps geboren in de Haagse Schilderswijk. In het orthodox-calvinistische gezin heerste de 'nette armoede' en na de lagere school moest de jongen aan het werk. Begonnen als krullenjongen bij een lijstenmaker werkte hij zich op tot kantoorbediende. Zijn ware hartstocht lag echter bij het verkondigen van wat hij beschouwde als de waarheid. Dat zou nooit veranderen. Als achttienjarige beklom hij voor de Haagse Stadszending Immanuel de zeepkist op het Malieveld, het Scheveningse strand, of waar ook maar mensen waren.

In 1923 vertrok Scheps naar Vlaanderen, om er te werken voor de Belgian Gospel Mission. Het dweperige karakter van deze beweging begon hem echter spoedig tegen te staan, waarna hij ging werken voor de gereformeerde kerk van Brussel. Deze Vlaamse jaren, waarin hij onvermoeibaar talloze dorpjes en gehuchten afreisde en een stroom van godsdienstige tractaatjes schreef, hebben een zwaar stempel gezet op zijn karakter en opvattingen. Om te beginnen maakte de confrontatie met de Vlaamse beweging hem tot iemand die in nationalisme een positieve kracht zag. De Belgische staat was volgens hem een wangetrocht. Vlaanderen zou moeten worden opgenomen in een Groot-Nederland. Tijdens een bezoek dat ik hem op koningin-nedag van dit jaar bracht, verklaarde hij nog altijd te geloven dat de eenwording van Nederland en Vlaanderen een kwestie van tijd is. Van de Walen en de Fransen had hij een grote afkeer. 'Lodewijk XIV heb ik altijd gehaat, omdat hij Frans Vlaanderen heeft ingepikt. Ik neem hem dat nog altijd kwalijk.'

Roomse terreur

Ook zijn aversie tegen de rooms-katholieke kerk groeide uit tot een virulente haat. Het autoritaire, anti-democratische karakter van de in Vlaanderen almachtige roomse kerk was hem een gruwel. Eenmaal terug in Nederland, vanaf 1928, zou Scheps een groot deel van zijn energie steken in het bestrijden van wat hij beschouwde als 'Roomse terreur'. In tal van acties en brochures getuigde hij vsn zijn 'grondeloze en bodemloze Luther-haat'. Tot slot raakte Scheps er tijdens zijn Vlaamse tijd van overtuigd dat hij een definitieve politieke keuze moest maken. Aanvankelijk had hij zijn hoop gevestigd op een soort christelijke sociale politiek, maar gaandeweg begon hij toenadering tot de sociaal-democratie te zoeken. Het grote struikelblok hierbij was het rationalistische en vaak anti-godsdienstige karakter van de socialistische beweging. In een brochure tegen de vrijdenker en anarchist Anton Constandse – die hij overigens sympathiek vond en die hij tijdens zijn ontelbare propagandareizen dikwijls tegenkwam – schreef hij in 1926: 'Het Socialisme is geesteskind van Materialistische ouders, stamt uit de vlakke stofbeschouwing en wordt door ongoddelijke gedachten gestuwd. Wel is 't **Socialisme** de in de slappe hendrikentijd uitgestoten kreet over 't wee der werkelijkheden de roep om de idealiteit'.

In datzelfde jaar brak hij naar aanleiding van de kwestie-Geelkerken met de gereformeerde kerken. Tot de door Geelkerken en de zijnen opgerichte gereformeerde kerken in hersteld verband trad hij evenwel niet toe. De hele affaire, waarbij 'de leertuchtduivel rond ging als een briesende leeuw', maakte hem voor het leven allergisch voor elke vorm van dogmatisme. Vandaar dat hij als voorstander van een brede, vrije volkskerk in 1928 toetrad tot de hervormde kerk.

Na zijn terugkeer in Nederland leefde Scheps als full-time actievoerder, propagandist voor de Protestantse Debat Klub, uitgever en colporteur van zijn eigen brochures en van bijbaantjes als kampeider in de werklozenkampen van de Jeugdbond voor Onthouding. In 1931 trad hij toe tot de SDAP. Van de afdeling Den Haag werd hij al spoedig voorzitter, en in 1935 werd hij gekozen in de gemeenteraad van Zeist. Tot 1970, toen hij er door het huidige kamerlid Josephine Verspaget werd uitgewerkt, zou hij raadslid blijven.

Politieke acties

Tijdens de oorlog in Indonesië behoorde hij niet tot de opposanten in de partij. Scheps was weliswaar voorstander van Indonesische onafhankelijkheid, maar hij koesterde een diep wantrouwen tegen Soekarno. De eenheid van de partij stond bij hem voorop en hij steunde het regeringsbeleid. De twee 'politieke acties' waren zijns inziens onvermijdelijk.

Bijzonder slecht te spreken was hij echter over de wijze waarop na de soevereiniteitsoverdracht de Zuidmolukkers werden behandeld. Niet alleen zou Scheps zich gedurende de decennia die volgden, inzetten voor de Molukkers. Ook vestigde deze kwestie zijn aandacht op de Papoea's van Nieuw-Guinea. Scheps was van mening dat Indonesië geen enkele aanspraak op Nieuw-Guinea kon doen gelden, en dat Nederland het zelfbeschikingsrecht van de Papoea's moest garanderen. Hij steunde in 1951 dan ook als enige PvdA-kamerlid de motie-Tilanus, die dezelfde strekking had. Toen de Tweede Kamer elf jaar later, na toenemende internationale druk, instemde met de overdracht van Nieuw-Guinea aan Indonesië, behoorde Scheps tot de kleine minderheid die tegenstemde.

Werkgemeenschap

De meeste voldoening heeft Scheps waarschijnlijk beleefd aan zijn werk als secretaris van de PCWG. Deze club leidde aanvankelijk een enigszins kwijnend bestaan. Voorzitter Van Walsum, een ex-CHU'er, verzuchtte tegen Vorrink dat hij met al die hervormden niets kon organiseren; een gereformeerde had hij no-

dig. Vorrink raadde hem aan Scheps te benaderen, die na enige aarzeling toestemde. Het resultaat was dat de PCWG, met ruim achtduizend leden, de grootste levensbeschouwelijke werkgemeenschap in de PvdA was. Het was voor Scheps dan ook een bittere pil toen in 1964 bleek dat de partijleiding de werkgemeenschappen wilde afschaffen. In zijn ogen waren deze clubs een belangrijk middel om te voorkomen dat de PvdA zou verschromelen tot een uitsluitend pragmatische bestuurderspartij. Bij zijn afscheid waarschuwde hij tegen 'het gevaar te nuchter, te pragmatisch, te realistisch te worden'.

In eerste instantie begroette hij de veranderingsgezinde jongeren in de partij dan ook met enige geestdrift. De in zijn ogen weinig democratische denkbeelden en methoden van Nieuw Links bezorgden hem echter spoedig een forse afkeer van deze groepering. In zijn boek *Het progressieve als waardeloze pronk* uit 1971 oordeelde hij: 'Juist het koketteren met de landen waarin dictatoriale machten de vrijheden knevelen, juist het zo goedkoop bespringen van onze – in veel opzichten toch draaglijk vrije – staat door mensen die beter leiding zouden moeten geven, vervult mij met grote zorg. Een krachtige, radicaal socialistische beweging Nieuw Links, gedragen door machtig democratisch besef had de Partij van de Arbeid tot een konstruktieve en positieve partij kunnen maken.

Aan de zondeval van het establishment is, tot mijn teleurstelling, Nieuw Links bezwaken.'

Nadat Scheps in 1967, wegens zijn leeftijd, de Kamer had verlaten en enkele jaren later ook de Zeister gemeentepolitiek vaarwel had gezegd, bleef hij niettemin actief. Hij bleef ontelbare spreekbeurten houden en publiceerde zijn volumineuze memoires. Deze twee delen *Scheps inventariseert*, samen meer dan 1400 bladzijden, verraden in sterke mate 's mans gereformeerde achtergrond. Ze lijken in twee opzichten nogal op de bijbel. Evenals de Heilige Schrift bestaan deze boeken uit een hele reeks min of meer op zichzelf staande werken. Men treft er hoofdstukken aan over Scheps' eigen belevenissen, maar ook historische verhandelingen over *gebeurtenissen* uit de oorlog. Daarnaast bestaan de boeken voor ongeveer veertig procent uit herdrukken van de brochures die Scheps tijdens de bezetting schreef.

Echter, niet alleen de vorm doet aan de bijbel denken, ook de stijl is verwant aan de *tale* Kanaäns. Plechtstatige, archaïsche zinnen, waarin telkenmale dezelfde woorden worden gebruikt, zodat het lijkt dat Scheps gedacht heeft aan de woorden van Willem Barnard: 'De herhaling is van God, de verveling van de mensen'.

Beste zeepkistspreker

Misschien was Scheps, zoals Jaap Burger het ooit noemde, 'een beetje lawaaierig'. Een feit is wel dat hij een van de meest wel-sprekende figuren uit de Nederlandse sociaal-democratie is geweest. 'De beste zeepkistspreker die de politieke geschiedenis van Nederland na Troelstra heeft voortgebracht', aldus Harry van Wijnen. En hoewel een forse dosis retoriek hem niet vreemd was, en zijn geschriften in stijl nogal gedateerd aandoen, ging het hem altijd om dat wat hij beschouwde als de Waarheid. Hierin was hij compromisloos, transigeerde hij *nimmer*. 'Mijn karakter (is) wat individualistisch geplooid', schreef hij eens met gevoel voor understatement.

Van Walsum had gelijk, toen hij Scheps bij diens afscheid als partijsecretaris schetste als 'in zeker opzicht een eenzaam man'. Met zijn nogal solitaire karakter, zijn vrij vormelijke houding, en zijn zeer eigenzinnige denkbeelden was hij niet bepaald de man die grote groepen vrienden om zich heen verzamelt. Zo'n man valt niet werkelijk te doorgronden, en van alles wat er over hem gezegd is, zijn de woorden van Van Walsum mijns inziens nog het meest relevant: 'Deze ongecompliceerde gecompliceerde fi-

guur, die voor alles tot dienst bereid wilde zijn en die zichzelf niet zocht, heeft ook zijn teleurstellingen gekend, misschien wel het meest omdat hij anderen beoordeelde naar de hoge normen, die hij zichzelf stelde'.

W.G. de Vries

God of hogere macht?

Als mensen over God spreken, welke voorstelling vormen ze dan van Hem? De beelden van God zijn heel verschillend, beweert **Marcel Gerards** in *Voorlopie* van oktober 1993. Vooral voor jongeren is het moeilijk. Traditie en afkomst zeggen niet zoveel meer. Je moet zelf een spoor uitzetten om je trein te laten rijden.

In deze tijden van individualisering wordt de religieuze overtuiging aan het initiatief van het individu onderdanig gemaakt. Een al dan niet religieuze levensvisie lijkt iets te zijn wat men op eigen kracht in elkaar moet knutselen. Betreden paden van de traditie zijn geen voor de hand liggende oplossing meer. Tenminste, zo leren ons de sociaal wetenschappers.

Belangrijk voor de eigen religieuze beleving van jongeren is de manier waarop zij tegen 'dat wat boven de dagelijkse werkelijkheid uitgaat', laat ons zeggen 'het hogere', aankijken. Wat betekent het hogere voor hen? Kan men zich daar een beeld van vormen?

Er is heel wat onderzoek gedaan naar wat jongeren denken over dat 'hogere'.

In grote lijnen geeft dit een verschuiving te zien van het beeld van een persoonlijke God, die zich met ons bezighoudt, naar een abstracte hogere macht, iets hogers. Dit hogere is moeilijk te duiden of aan te wijzen. Er is meer, en dat meer schuilt in alles, maar is tegelijkertijd moeilijk vindbaar.

Ook in de kerken vervaagt het geloof in God. De jongeren die binnen de kerken geloven in God, vormen ook daar een minderheid. Het merendeel van de kerkelijke jongeren zegt te geloven in een hogere macht, te twijfelen aan het bestaan van God of zelfs helemaal niet te geloven in iets hogers. Dit betekent, zegt Gerards, dat zelfs de betreden religieuze paden tegenwoordig niet meer verhard zijn. Hij zegt verder:

De jongeren die niet in iets hogers geloven of aan het bestaan ervan twijfelen, onderscheiden zich van de gelovigen door te zeggen dat zij geen geloof nodig hebben. Men kan bij **niet-gelovigen** zelden spreken van een antipathie jegens het geloof, veel eerder wordt vanuit een vertrouwen in eigen kunnen de noodzaak ervan voor zichzelf weerlegd. Wanneer anderen het hogere nodig hebben, moeten ze echter niet nalaten erin te geloven. Opvallend daarbij is dat de invulling van het beeld van het hogere dat zij aan gelovigen toedichten traditioneler is dan het beeld dat de gelovigen zelf schetsen.

De vervaging van het godsbeeld, die tot uitdrukking komt in het toenemend geloof in een hogere macht in plaats van geloof in een persoonlijke God, hangt samen met de meer individualiserende houding van jongeren. De hogere macht onderscheidt zich van de persoonlijke God met name doordat die hogere macht minder actief het leven op aarde bepaalt. Het gaat daarmee om een meer deïstisch godsbegrip. De persoonlijke God greep in, voegde iets toe, de hogere macht is veeleer passief. Geloof in een hogere macht staat daarom meer in de lijn van het denken

vanuit autonome individuen die iets van hun leven moeten maken, dan het geloof in een God die het bestaan zou regelen.

De waar te nemen verheerlijking van het zelf die gepaard gaat met sociale processen, aangeduid met termen als individualisering, privatisering, deinstitutionalisering etcetera, kan men in verband zien met de groeiende tendens om het goddelijke in de mens zelf te zoeken. De tegenstelling God-mens wordt daarmee opgeheven. Het doel van religie kan men dan eerder duiden in termen van ervaring, deelhebbing aan het goddelijke. In het verlengde hiervan kan men tevens de waargenomen opbloei van vele alternatieve levensbeschouwingen, vaak onder de noemer 'New Age-bewegingen' samengebracht, begrijpen.

God, het hogere, is niet dood, maar heeft zich aangepast aan de moderne tijd. De invulling van het hogere komt tot stand door een individueel constructieproces. Het hogere hoeft daarbij weinig te betekenen. De behoefte aan een God die de zaken voor ons op orde brengt, is gering. Er is meer tussen hemel en aarde en daarom moet men er zelf iets van maken. Zij die niet geloven protesteren niet, maar hebben dat geloof niet nodig.

Beelden van God: vandaag in andere vormen, maar even misleidend als in het Oude Testament, gedachtenspels die niets te maken hebben met de levende God van de Bijbel, met en voor Wie wij mogen leven!

G.J. van Middelkoop

Evangelisatie in de jaren '90?

De Elisabethbode van de jaren '90!

STICHTING ELISABETHBODE
RUURLO
tel. 05735-2233

Voor een proefnummer/informatie kunt u onderstaande bon gebruiken.

S.v.p. opsturen in een open enveloppe, zonder postzegel, aan:
EB - Antwoordnummer 3520 - 7260 ZX Ruurlo.

Naam: .....

Adres: .....

Postcode: ..... Plaats: .....

wil graag een proefnummer van de EB ontvangen en/of informatie over de EB

Groothandel in confectie
Specialist in kookkleding (groothandelskorting;
Vraag vrijblijvend een offerte aan bij:

TAILOR JOHN, Marsweg 35, 8013PE Zwolle
telefoonnr. 038-600825, fax 038-600599.

BEROEPEN

Beroepen te Enkhuizen: **S.M. Alserda** te **Drachten-Z./O.** (gerepatrieerd als zendeling op Kalimantan **Barat**). te **Ommen**: **P. Groenenberg** te Amersfoort-West; te **Zwolle-Centrum**: **F.H. Folkers** te Stadskanaal.

Beroepbaar gesteld door de **classis** Kampen preparatoir geëxamineerd: **J. Geelhoed**, Dijkstraat 8, 8261 VX Kampen, **a** (05202) 11843.

Aangenomen naar **Dalfsen**: **H. van den Berg** te Assen-Zuid, die bedankte voor Bunschoten-Oost, Ermelo, Almelo en Zwolle-Centrum; naar Dronten (wijk Noord): **W.M. van Wijk** te **Leens**, die bedankte voor Delfzijl; naar Langeslag: **R.J. Vreugdenhil**, kandidaat te Emmeloord, die bedankte voor **Baflo-Warffum i.c.m. Pieterburen**, **Gees**, **Kantens**, **Lutten**, **Ten Post i.c.m. Garelsweer** en voor Zevenbergen; naar Roodeschool: **P.F. de Boer**, kandidaat te Emmeloord, die bedankte voor **Creil i.c.m. Nagele**.

Bedankt voor Nijkerk: **H. Geertsma** te Zuidhorn; voor Steenwijk: **E. Heres** te Assen-Noord.

INTREDE

Ds. M. Wielhouwer deed 14 nov. jl. intrede te Deventer. Hij werd bevestigd door ds. **R.A. Houtman** uit Houten.

Nieuw adres: **Brinkgreverweg 105, 7415 CG Deventer**, **a** (05700) 21472.

DEPUTATEN EREDIENST

Het door de generale synode van **Ommen** benoemde studiedeputaatschap voor de eredienst heeft als zijn adres aangewezen: ds. **T. Dijkema**, Ophoviuslaan 90, 5212 AP 's-Hertogenbosch.

AANGEPASTE DIENST

Zondag 28 nov. a.s. is er om 9.30 uur een aangepaste dienst voor doven en slechthorenden in de Noorderkerk, Akkerstraat 28 te Groningen. Er zal een doventolk optreden en er wordt een overheadprojector gebruikt.

ADRESWIJZIGINGEN ED.

CCGG te Kampen * **Penningmeester**: Ganzebloem 81, 8265 MB, **e** (05202) 20984, **postr.** 387115.

Deputaten Archief en Documentatie te Soest **Bankr.:** 393188337, **Postr.:** 212775.

's-Konings Dienst te Kampen * **Penningmeester**: Ganzebloem 81, 8265 MB, **n** (05202) 20984, **postr.** 3017968.

Zwijndrecht * **Scriba**: J.C.C. Vroon, **a** (078) 124466 (p. 124).

Leest u DE REFORMATIE van een ander?

Neem zelf een abonnement voor maar f 45,25 per halfjaar

Vul onderstaande bon in en stuur hem in een open envelop zonder postzegel aan:
De Reformatie, Antwoordnummer 10, 4460 VB Goes.

Of bel even: 01100-15591

Ja, ik wil voortaan De Reformatie elke week in mijn brievenbus.

Naam: .....

Adres: .....

Postcode: .....

Woonplaats: .....

Ik wacht met betalen op uw acceptgirokaart.